

A SZEGÉNY-PARASZTSÁG, A MEZEI ÉS IPARI MUNKÁSSÁG

Be kell vallani, hogy teljesen összefolyik emlékeinkben ez a három réteg a kisebbségi szegénység osztatlan nyomorúságában. Ebben a helyzetben eltűntek a különbségek, melyek alapján pontosan körülhatárolhatók a szegény-parasztok, a mezei és ipari munkásság csoportjai. A Felvidéken, mely még csak egy emberöltő óta iparosodott hatalmasabban, nem alakult ki az ipari munkás tudatos proletár típusa. A munkásság nagy tömegei, a falusi szegénység és a városi szegénység életét élték. A falvak népe ipari fellendülés idején városba költözött, válságos időkben pedig visszahúzódott a falvak világába. A szegény-parasztok nem tudott földjéből élni és éppen úgy vállalt napszámos munkát, mint a földmunkásság. Sok gyárban a környező falvak szegénységével együtt dolgoztak a törpegazdák és a szegényedő, egykor tehetősebb gazdák fiai is. Úgy vélem, erőszakolt lenne, ha a merev tipizálás módszerével a csoportok elkülönítésébe fognánk. Sok tulajdonosságukat elméleti ismereteink közül kellene kölcsönvenni, ha a kisebbségi életben tiszta típusokat akarnánk felállítani. Pozsony kivételével alig éltek

nagyobb munkástömegek Szlovákiában az ipari leépítések után. A három réteget a gazdasági élet romlása közvetlenül társadalomkivüli helyzetbe sodorta. S itt, mélyen az emberi megélhetés legalsóbb szintjei alatt összefolytak a szegénység tömegei. A társadalmi piramis alsó rétegeit a felülről lefelé ható nyomás csak kiszoríthatta a piramis testéből. A felsőbb rétegeknek még az volt a szerencséje, hogyha csúsztak is lefelé, egy időre még nem kellett elhagyniuk a gúla szerkezetét. A proletarizálódás során csak társadalmi helyzetüket változtatják a csoportok, nem csúsznak ki egészen a társadalomból.

A szegény-parasztság és a mezei munkásság életét a földosztás pecsételte meg. Nem részesedett benne és elvesztette régi munkaalkalmait is. A maradék-birtokok nem alkalmazták úgy, ahogy erre szüksége lett volna. A meghagyott birtokok a lehetőségig csökkentették a mozgó-tőke szerepét s ez elsősorban a munkások számának megapasztásában, elbocsátásukban jutott kifejezésre. A gyárak vagy csökkentették, vagy pedig egészen beszüntették termelésüket, vagy pedig racionalizálták azt. A munkásság mindenképpen az utcára került. A gazdasági életben mutatkozó legkisebb zavarok az alsó rétegeknél azonnal társadalmi bomlásokat és katasztrófákat idéztek fel. Ezek a rétegek reagáltak a legérzékenyebben a gazdasági élet válságaira.

S mi történt akkor, ha elvesztették helyüket a termelésben és lezorultak a társadalmi lét alapjairól? A felelet a merevségig egyszerű. Egyrészt újra szerettek volna felkerülni a társadalmi lét legalacsonyabb alapjaira. Ha ez nem sikerült, akkor fizi-

kailag is tönkrementek, pusztultak és elpusztultak. Életükben a szociális nyomást a nemzetiségi nyomás is súlyosbította. A kisebbségi sors a népalji rétegeknél kétszeresen beteljesedett.

A kisebbségi népalji rétegek, miután otthon elveszítették megélhetésüket, amíg lehetett, a kivándorlásban kerestek menedéket. Roppant tömegek hagyták el a Felvidéket. Vonatszám ment a „munkaerőáru” a nyugati országokba a háború okozta munkaerőhiány pótlására. A hivatalos szociálpolitika felállította azt az elméletet, hogy Szlovákia túlnépesedésben szenved s ennek a kivándorlás lehet legjobb orvoslása. A túlnépesedés azonban semmi más, mint az életlehetőségek csökkenése, s nem mentheti fel a kormányzatot a felelősség alól Szlovákia gazdasági tönkretételéért.

Egész Szlovákiában a közigazgatás vette kezébe a kivándorlás irányítását. Annál buzgóbban tette ezt, mivel a városokban és falvakon nagy szociális és nemzetiségi nyugtalanságot hordoztak a nincstelének éhes, de elszánt tömegei, akik nemrégén négy világtáj frontjairól jöttek haza a teljes kivetettségbe. Az új állam léte nem volt megnyugtató az éhes és elszánt szegény tömegek jelenléte. Intézkedni kellett gyorsan és sürgősen. A kivándorlást szolgabírák szervezik meg, a járási hivatalok toborozzák a munkanélkülieket és irányítják őket nyugat felé, szabadulnak a szociális és nemzetiségi gyűanyagtól. Egynémelyik járási főnök nagy buzgalommal dolgozik, a kivándorlás érdekében igénybe veszi a reklámot és a sajtót is s a magyarság jötevőjeként menesztí a rajokat a hazai nincstelenségből idegen igába. „Elégedettek a Franciaországba vándorolt

munkások” iratja az „Érsekújvár és Vidéke” című legnagyobb felvidéki hetilappal Sándor István, az érsekújvári járás főnöke. Alcímben közölteti még, hogy „Hálálkodó levelet írtak az érsekújvári fiúk Sándor járási főnöknek, csak a paprika és az „Érsekújvár és Vidéke” hiányzik nekik az idegen világban.” Talán szabad azt az egyéni vallomást tennem, hogy borzongás fut végig rajtam, amikor ezt a megőrzött cikket visszateszem gyűjteményembe s az a meggyőződés alakul ki bennem, hogy ez az átlátszó brutalitás még arra sem méltó, hogy szociológiai ténynek tekintse az ember és úgy kezelje. Ez a cikk 1930-ból való. Ebben az esztendőben magam is nyugatot jártam, s a Pas-de Calais bányászainak életét, ezt a szörnyű poklot közelről szemléltem. Tagadhatatlanul volt színvonalbeli különbség a francia munkás s a középeurópai szegénység sorsa között, de ebben az esztendőben már nem volt paradicsom Franciaország. A magyar munkások párizsi közvetítő-hivatala már óvó figyelmeztetéseket küldött az érdeklődőknek és otthonmaradásra intette őket. S ennek az államilag szervezett kivándorlatási akciónak nemzetiségi vonatkozása még jobban fokozza megdöbbenésünket. Nem múlik el ez az érzésünk akkor sem, ha a kivándorlás statisztikai adatait vesszük elő. Az ember képtelen arra, hogy elvont mennyiségeknek tekintse a kivándorlók tömegeit. Az adatok számszerűsége hazai járomból idegen igába kényszerített sorsok fájdmával melegeedik át. A kivándorlás adatai a legvilágosabban és a legteljesebben szemléltetik Csehszlovákia nemzetiségi területeinek gyarmati sujtottságát. Nem veszünk elő adatokat a válságos évekből, csak a nyugodt,

válságelőtti esztendők kimutatásait soroljuk fel. 1925-től 1929-ig a kivándorlás így alakult Cseh-szlovákiában:

	Cseh- Morvaország és Szilézia	Szlovákia	Kárpát- alja
1925	10.742	10.217	930
1926	9.679	12.693	1318
1927	8.814	11.979	1873
1928	8.774	14.778	1923
1929	9.493	19.401	3822

A történelmi országok kivándorlásának folytonos csökkenésével Szlovákia és Kárpátalja kivándorlásának általános emelkedése áll szemben. 1929-ben a kivándorlók 8,5%-a csehországi, 10,4%-a morvaország- és sziléziai, 66%-a szlovákiai és 14,3%-a kárpátaljai. 1930 első negyedében 2865 egyén váltott útlevelet kivándorlási szándékkal. Ezek 4,5%-a volt csehországi, 11,6 morva- és sziléziai, 73,8 szlovákiai és 10%-a kárpátaljai. 1930-ban összesen 25.712 személy kapott kivándorlási célokra útlevelet. Ezekből csehországi 3881, morva 1612, sziléziai 831, szlovákiai 16.682 és kárpátaljai 2706. Amikor a kivándorlás adatai a köztársaság jubileumi évében nyilvánosságra kerültek, akkor a legnagyobb megdöbbenést és felháborodást váltotta ki a szlovákoknál, hogy kivándorlási veszteségeik túlhaladják a háborúelőtti éveket. Mennyit veszített a magyarság? Ezt aligha lehet pontossággal megállapítani, mert a statisztika a kivándorlókat csak területi megoszlásuk szerint mutatja. De ebből is világos az a szociális nyomás, amely Szlovákia népeire és így a magyarságra nehezedett. Az imperialista rendszerek különlegességei közé tartozik minden-

esetre, hogy az imperialista országok kivándorlása csökken, s ezt az elnyomott területek kivándorlásának növekedése kíséri.

A kivándorlás igazi nagysága, illetőleg annak a szociális nyomásnak a nagysága, amelyet kifejez, akkor látszik tisztán, ha a kivándorlók számát az össznépeség számához viszonyítjuk. Az 1929-es adatok szerint Csehország 1 millió lakosára 225 kivándorló esik. Morvaországban és Sziléziában 558, *Szlovákiában és Kárpátalján már 3978! Ebben a vonatkozásban a szlovákiai és kárpátaljai kivándorlás tizenhét és félszerese a csehországinak. Ha a kivándorlás aránya a szociális nyomás arányát fejezi ki, akkor azt mondhatjuk, hogy a szlovákiai és kárpátaljai szegény rétegek tizenhét-szer akkora szociális teher alatt éltek, mint a csehek alsó rétegei.*

A külföldre vándorlás teljesen megszűnt a gazdasági világválság éveiben. A kivándorlással párhuzamosan Szlovákia és Kárpátalja szegénysége a történelmi országok magasabb életszintje felé is egyre tömegesebben áramlott. Ennek az áramlásnak a mértékéről hiányos, de útbaigazító képet nyújt a két csehszlovák népszámlálás. Csehországban 1921-ben már 6135 magyar élt. 1930-ban számuk 8214-re emelkedett. Nagyobbára kisiparosok és munkások ezek, akik a cseh iparvidékeken és a fővárosban telepedtek le. Kárpátalja népéből 1921-ben 10.505 élt Csehországban, tíz évvel később 16.269. A további évekről nincsenek adatok, mivel Csehszlovákiában a népszámlálást tízévenként tartották meg s a következő összeírást a köztársaság már nem élte meg.

Az új állam rendszere olyan volt, hogy a szociális nyomás szinte a földrajzi kiterjedés irányát

követte. Nemzetiségi kiterjedés volt ez azonban. A szociális nyomás a nyugati részeken volt a legkisebb és kelet felé állandóan növekedett. Az adatok és jelenségek tömértelenségét lehet felhozni ennek igazolására. Elsősorban az átlagos munkabérek Csehországban sokkal nagyobbak voltak, mint Szlovákiában és Kárpátalján. A mezőgazdasági munkabér a harmincas években a férfiaknál naponta átlagosan 12.12 korona volt. A nőknél 9.09 korona. Morvaországban 11.73, illetőleg 8.86 korona. Szlovákiában 8.98, illetőleg 8.46, Kárpátalján 8.80, illetőleg 7.72 korona. A különbségek az ipari munkabéreknél még nagyobbak. Csehországban a férfiak átlag 22.51 koronát kerestek, a nők 11.50 koronát. Morvaországban 19.35, illetőleg 10.28, Szlovákiában 13.04, illetőleg 8.86, Kárpátalján 11.08, illetőleg 8.16 koronát. Az alacsonyabb munkabérekkel kapcsolatban meg kell említeni, hogy ugyanakkor a kiskereskedelmi árak Szlovákiában és Kárpátalján sokkal nagyobbak, mint a történelmi országokban. Csehországban a hús és zsír fogyasztása például 1922 és 1924 években 26,7 kg volt. Szlovákiában ennek a fele, Kárpátalján pedig ennek a negyede. *A szlovákiai gyáripárosok kimutatása szerint a Felvidéken 1908-ban egy lakos 160 kg kenyeret fogyasztott. 1927—28-ban a fejadag 112 kg volt. De 1933-ban már csak 100 kg. Szlovákia és Kárpátalja népe épp a felét fogyasztotta annak, amit a morvántúli országok boldog népe.* S ugyanez a helyzet az elhalálozás, a gyermekhalandóság és betegségek esetében is. A nyavalyák szintén kelet-nyugat irányban szedték áldozataikat. A betegségek is a csehek javára részrehajlók, a Felvidék népét

jobban tizedelik, mintha a természetfeletti hatalmak is a csehek érdekében dolgoznának. A statisztikából például így tükrözik ez: 1920-ban Csehországban 1000 lakosra 17,73 elhalálozás esik, Szlovákiában 20,36, Kárpátalján 33,15. A következő években e számok így alakulnak: 1921-ben 15,94, 21,13, 27,70. 1922-ben 15,94, 20,65, 22,70. 1923-ban 13,97, 17,51, 20,47. Végül 1924-ben 14,27, 17,96, 20,69. A csecsemőhalandóság adatai ezt a képet mutatják: 1000 élve született csecsemő közül az első esztendőben elhalálozott Csehországban 1924-ben 139,9, Szlovákiában 161,3, Kárpátalján pedig 176,1 csecsemő. 1925-ben a számok így alakulnak: 134, 167,8 és 173,8. 1926-ban: 137,1, 180,1, 197,8. 1927-ben: 141,6, 177,6 és 201,5. Végül 1928-ban 128,0, 177,7 és 176,4. Az általános halandóság 1920-ban Kárpátalján 33 ezrelék volt, Szlovákiában 25, Morvaországban 18 és Csehországban 17,5 ezrelék. 1924-ben Kárpátalján 21, Szlovákiában 18, Csehország- és Morvaországban 14,2 ezrelék. 1927-ben Kárpátalján 23,5, Szlovákiában 18,5, Morvaországban 14,6, Csehország pedig 15 ezrelék. 1933-ban az utolsó esztendőben, melyben statisztikai felvétel történt, Kárpátalján 18, Szlovákiában 14,8, Csehországban 13,5 és Morvaországban 12,5 ezrelék. A betegségek is ugyanezt az elosztást követik. A tüdővész, a tüdőgyulladás, de még a végelgyengülés is sokkal nagyobb a Felvidéken, mint a cseh tartományokban. A kisebbségi sorsban élő embert harcosszerű életben sokkal hamarabb hagyja el végső ereje, mint a hódítókat, akik az élet napos oldalain éltek.

Volt egy idő Szlovákiában, amikor a lapok és folyóiratok munkásleveleket közöltek. Divat volt

ebben a formában feltárni a kisebbségi szegénység helyzetét. A harmincas évek első felében történt ez, akkor, amikor az alsó magyar rétegek sanyarú helyzete a Felvidéken felülmúlt minden fogalmat és mértéket. Így teljesedett ki a szociográfia. Egy csallóközi szegény paraszt írta az egyik folyóiratban, amint itt következik: „Mi csallóközi kisemberek pár hold földünk gyümölcsére vagyunk utalva, de már ezt se mondhassuk sajátunknak, amióta az 1931. évben az előbbi évekkel szemben már 200%-os adóemelkedést látunk. 1200 négyszögöl után ugyanis egyenes állami adó 26 korona, forgalmi adó 5,20, jövedelmi 4,50, községi pót 6, ármentesítő 8,80, vagyis összesen 50,50 korona, 1200 négyszögöl után. Ehhez járul még külön adó a ház, a kert, a szekér, a szárnyasállat, a tehén után és annyi, hogy nevét sem ismerjük, csak fizessük.”

„Miután földünk kevés a megélhetéshez, más munkára is rá vagyunk utalva, így fuvarozást, gyalogmunkát, napszámot is vállalunk. Mindezek a munkák azonban csak nagy konkurencián kaphatók meg, egykép azért, mert 50%-kal kisebb a forgalom a válság következtében, másrészt pedig az üzemekből kiszorított munkások képesek vagy kénytelenek pár koronáért dolgozni.”

„Ha kisebb egyéni birtokból haszonbérbe vesszünk földet, magyar holdanként 4—5 métermázsa természetbeni búza, vagy annak tőzdeszerű ára fejében, akkor kötelezőt adunk. Ha rossz a termés, akkor a kötelező alapján viszi a kis búvóhelyet, igavonót, mindent, amit csak talál a végrehajtó.”

„Adó, munkanélküliség, rossz termés sorvaszt minket, végrehajtó a sorsunk.”

Egy másik szegény paraszt így panaszolja az életét: „Jöhet már jó termés, rajtunk már nem segít. A legnagyobb szorgalmunk mellett lerongyolódunk, apáink után örökölt holmi, kis ház, szekér, mind-mind sorján a bankok és uzsorások kezére kerül.”

Kissé tiborczos hangokat és ízelet érzek, amikor ezeket olvasom:

„Annyira leapasszuk táplálkozásunk diétáit, hogy vérhas, spanyol jön ránk, tüdővész a nedves és rossz lakások miatt. Családjaink nem tudnak fejlődni, elcsenevészesednek, angolkór-féle nyavalya lepi meg gyermekeinket. Nyavalyásan jönnek a világra, nyavalyát színek anyjuk emlőjéből és így pusztulnak el. Orvosról szó sem lehet, pláne nekünk. Betegpénztárnak sem vagyunk tagjai, országos szegényalapra igényt nem tarthatunk, így sok esetben orvosi segély nélkül kell a szegény parasztnak elpusztulnia.”

Egy földmunkás írja Diószegről:

„Mi már úgy élünk, hogy krumplin kívül nem jut asztalunkra semmi sem. Egyik krumpli nyomja ki belőlünk a másikat.”

Horváth János magyar kispap a Csiliz-közben létesített Millenium-nevű kolonista birtokon egy onnan elszökött telepestől átvette a földeket és sorsát így mondta el:

„Az agrárpárt közreműködésével kerültem ide, a helyemen volt kolonista megszökött. Alistálban laktam évtizedekig, onnét származtam ide. Volt odahaza 8 magyar hold szántóföldem, húszméteres

cserepes épületem, nagy kertem és ehhez megfelelő jármű, apróállatok. Ezt mind eladtam, azt hittem, jómódú kisgazda lehet belőlem. Itt vettem 32 hold földet, melyben van szántó, zombik, káka, rét, sás, csinca, halastó, ördög, pokol és cserepes csík. Csak a lakás összára 96.000 korona, melynek felét 48.000 koronát előre lefizettem. A másik 48.000 koronát tíz év után kell megfizetnem, vagyis akkorra ígértek nekem örökszerződést. 1928-ban jöttem ide, onnan számítódik minden baj. A földek rosszul teremnek, terméketlenek, miután nem voltak hosszú ideig se trágyázva, se műtrágyázva, se kezelve valamiképpen. Eltelt három év, jön egy felhívás a földhivatali bank útján 1931-ben tavasszal. A felhívás szerint valamilyen genfi konferencia határozata a népszövetség jóváhagyásával a milleniumi földbirtokot tulajdonosának Friedländer román állampolgárt, a régi tulajdonost ismeri el és ismerteti el Horváth János otlévő telepítéssel. A földhivatal tudomására adja nevezett Horváth Jánosnak, hogy 1932 január 1-ére üritse ki úgy a földet, mint a lakást. Ez történt velem. Pöröltem a bankot, hogy visszakapjam, amit lefizettem. Az ügy elveszett. Pöröltem az agrárpártot, az ügy elveszett. Pöröltem a földhivatalt, ott is elveszett az ügyem. A lefizetett 48.000 korona négyévi haszonbérnek felel meg a bíróság ítélete szerint. Még 10.000 korona perköltséget is kellett fizetnem. Most már két utam van, vagy leszámolni az étellel, mert a családban béke nincs, vagy öreg, munkaképtelen létemre koldulni járni. Kaptam földet, de nem volt köszönet benne. Szegényebb vagyok, mint voltam. Tanulhatnak ilyen esetekből Szlovákia dolgozó parasztjai,

hogyan csalta a köztársasági című földművespárt a földet igénylő népet.”

Az ipari munkások közül a fiatalabbja a tollforgató, a fő levelező. Bőbeszédűek kissé, nincs mindig reális szemléletük és a való helyzetjelentést elnyomja leveleikben sok felvett jelszó és szólam. A gyárak fokozódó leállításai, a cseh munkások lehozása, a munkanélküli segélyek körüli igazságtalanságok és a betegsegélyző visszaélései foglalkoztatják őket a legtöbb esetben.

Egy pozsonyi tölténygyári munkás leveléből: „A morva munkásokkal nálunk úgy történt a dolog, hogy úgy 1929 februárjában a csehszlovák állam kezébe került a gyár részvényeinek többsége, azelőtt Róth és társaié volt. Egyszerre csak munkástranszportok jöttek a brünni fegyvergyárból, akiket kivettek Brünnben a munkából és áthelyezték a pozsonyi tölténygyárba. Azonnal szétosztották őket a különböző gépekhez, a szlovák, magyar és német munkások mellé, hogy begyakorolják őket a gépkezelésre. Jött a mester, ment minden munkáshoz: „Maga fogja betanítani ezt az embert, nagy rendelést kaptunk, s ha ezek az emberek prakszist szereznek a gépkezelésben, akkor két- vagy három váltásban fogunk dolgozni. Telt az idő, s egyszerre csak azt vesszük észre, hogy amennyivel több a brünni, annyival kevesebb a pozsonyi munkás. Bemegyek kedden délután a munkába, akkor éppen a hegyező gépeknél dolgoztam, odaáérek a géphez, már át vagyok öltözve a munkaruhába, amikor hozzámszól az üzemi tanács elnöke és azt mondja, Pásztor ne ijedj meg! Mondom — miért? Azt feleli, hogy el vagyok bocsájtva.

Ez az a borzasztó? — feleltem neki. Azonnal bele-törődtem az elbocsájtásba. Minek bosszankodjam, amikor nem segíthetek a dolgon.”

Különösen a Mátyusföldén és a Csallóközön volt nagy a magyar szegénység nyomorúsága. Itt hatalmas falvak alakultak, amelyek megálltak fejlődésükben. Nyomott volt a falvak világa. A kétségbeesett helyzetben a legkisebb szikra is óriási lángokat lobbantott. A szegénység a legellentétebb eszmék tájékán kereste boldogulását. Voltak sztrájkok, amelyek során 15—20.000 földmunkás is letette a munkát, s gyakran szóltak a csendőrfegyverek és gyakran estek el szegények, amint ők mondták: „a harcban”. Valóban harc volt a magyar falvakon, csakhogy úgy harcoltak a szegénység tömegei, mint „négerek a sötét alagutakban”. Minden kósza hír és minden felelőtlenség felültethette őket jóhiszeműségükben. Valóban harcosok voltak ők, a szó legszebb értelmében, eszmések és kitartók, csakhogy belefáradtak a hosszú küzdelembe. Ez a szegénység felsorakozott a szélső baloldali pártok táborában is, de már az első években elhagyta azt. A második internacionáléból kivált kommunista szervezetek ugyanis a cseh sovinizmus vonalára tolódtak az új állam védelmében. A kommunista szekciók 1921 májusában Túrócszentmártonban ezt a határozatot hozták a nemzetiségi kérdésben: „A szlovák, magyar, ukrán és német szekciók kiküldöttei ünnepelesen kijelentik, hogy energikusan lépnek fel a Horthy-ágensek minden felforgató törekvéseivel szemben. Hogyha megtámadja Horthy Szlovenszkrét, az összes szervezetek proletársága közös védelmi frontban egyesül a cseh hadsereggel.”

Erre a magyar szegénység elhagyja a pártot. Átmenetileg a földmunkásoknál és szegény parasztnál a cseh agrárok, az ipari munkásságnál pedig a szociáldemokraták érnek el sikereket. A szegénység itt is csatlakozik, s ekkor a Magyar Nemzeti Párt fogadja be tömegeit. A gazdasági válság ismét a szélsőségek felé sodorja őket, de a kisebbségi élet vége felé ismét a magyar pártok urai a helyzetnek.

A szegénység állandóan kereste azt a hatalmat, amely felemeli mélységes életéből. Szörnyű szét-szóródáson, alakuláson ment keresztül a kisebbségi helyzetben. A falvak életformájából a városba, a magyar világból idegenbe sodródott, hazajött, vagy gyökeret vert ott és felstízvódott, vagy pedig elkallódott, elpusztult, tönkrement. Volt egy olyan réteg, amely szédületes életútján meghatározhatatlan típusúvá változott. Volt földmunkás, a városokban ipari munkás, kifutó, rikkancs, szociáldemokrata, kommunista, „disszidens pártütő”, mert nem bírta a hozzá nem tartozó politikai vezetést, belépett a magyar pártokba s ha nem érezte jól magát, kilépett és az Isten tudja, hová csatlakozott. Helyét kereste. Nem tudott megállapodni sehol. A társadalom egyetlen szála sem kötötte valamiféle állandóbb helyzethez. Ez a sehová nem tartozás, ez az állandó hánykódás, nyugtalanságot és a harc kívánását oltotta bele. Lelki alkata már úgy kívánta a harcot, mint a hasis élvezője az új és új narkotikumot. Ezek az emberek képesek voltak arra, hogy éjjente bejárják Csallóköz falvait és vigyék falutól-faluig az „eszmét”. Mindezt a „Harc” nevében, a láthatatlan nagy nemtő parancsára, társadalmi nyugtalanságuk és nyugtalan szívük diktandójára. Ott

voltak tüntetéseken és népgyűléseken és ők tartották hátukat a rendőrök gummibotjai és a csendőrök kardlapjai és puskatusa alá. A sortüzek kapcsán is ezek az eszmés és harcos emberek estek el. Ha hírért vették, hogy valahol melegebb politikai csetepaté készül, felkerekedtek és mentek a „harc”-ba. Amikor kiütött a spanyol polgárháború egyenként vagy tömegesen Spanyolországba mentek.

Talán ez a réteg számolt le a legkegyetlenebb következetességgel kisebbségi helyzetével. Teljesen kivonta gyökereit a hazai talajból, az otthoni világból. A hazai tájon üldözött volt, az élet nem marasztotta, hát önmagán hajtotta végre a maradni nem tudás, a szétszóródás szörnyű ítéletét.